

ЩОДО СТАДІЇ РОЗГЛЯДУ ЗАЯВИ ПРО НАДАННЯ ОСОБИ СТАТУСУ БІЖЕНЦЯ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

REGARDING THE STAGE OF CONSIDERATION OF THE APPLICATION ON THE PROVISION OF PERSON STATUS OF THE REFUGEE IN UKRAINE'S LEGISLATION

Турецька Я.П.,
аспірант кафедри
конституційного права та порівняльного правознавства
Ужгородський національний університет

Стаття присвячена висвітленню окремих аспектів розгляду заяви про надання особі статусу біженця, зокрема розглянуто питання оцінки такої заяви за певними критеріями. Значну увагу зосереджено на характеристиці підтвердження обґрунтованих побоювань переслідування біженців та у доведенні особисто заявником наведених тверджень та достовірних переконань. Зроблено висновок про те, що така норма, як оцінка заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту на індивідуальній основі повною мірою відповідає міжнародним стандартам захисту прав біженців.

Ключові слова: біженці, правовий статус біженця, процедура, оцінка заяви, обґрунтовані побоювання переслідувань, «біженці на місці».

Статья посвящена освещению отдельных аспектов рассмотрения заявления о предоставлении лицу статуса беженца, в частности рассмотрены вопросы оценки такого заявления по определенным критериям. Значительное внимание уделяется характеристике подтверждения обоснованных опасений преследования беженцев и в доведении лично заявителем указанных утверждений и достоверных убеждений. Сделан вывод о том, что такая норма, как оценка заявления о признании беженцем или лицом, которое требует дополнительной защиты на индивидуальной основе, в полной мере соответствует международным стандартам защиты прав беженцев.

Ключевые слова: беженцы, правовой статус беженца, процедура, оценка заявления, обоснованные опасения преследований, «беженцы на месте».

The article is devoted to the clarification of certain aspects of consideration of an application for granting an individual refugee status, in particular, the issues of evaluation of such an application according to certain criteria are considered. The main form of granting protection to foreign citizens in Ukraine is their recognition as a refugee or a person who needs additional protection. The procedure for regulating public relations in the sphere of recognition of a person as a refugee, a person who needs additional or temporary protection, loss and deprivation of this status, establishment of the legal status of refugees and persons who need additional protection and who have been granted temporary protection in Ukraine are defined by the Law of Ukraine «On refugees and persons who need additional or temporary protection» from 08.07.2011 № 3671-VI and the Rules of consideration of applications and registration of documents necessary for the decision on the issue of recognition as a refugee or a person as but needs additional protection, loss and deprivation of refugee status and additional protection and the abolition of a decision to recognize a person as a refugee or a person who needs additional protection, approved by the Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated 07.09.2011 No. 649. Considerable attention is paid to the characterization of the justified fears of persecution of refugees and in the statement by the applicant personally of the allegations and reliable beliefs. Despite the fact that the situation of a well-founded fear of persecution may arise both when a person is in the country of origin and when he is outside the country of origin. Fully reasoned fears must exist when applying for and resolving the issue of granting a person refugee status. It is concluded that a norm such as an assessment of an application for recognition by a refugee or a person who needs additional protection on an individual basis is fully in line with international standards for the protection of refugee rights.

Key words: refugees, refugee legal status, procedure, evaluation of the application, grounded fears of persecution, «refugees on the ground».

Проблема захисту прав біженців є актуальною для багатьох держав світу, у тому числі, й для України, враховуючи необхідність вирішення питання відповідності національного законодавства міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері захисту прав біженців. Згідно зі ст. 14 Загальної декларації прав людини, кожна людина має право шукати притулку від переслідувань в інших країнах. Відповідно до ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, жодна людина не може бути піддана катуванням, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню.

Основною формою надання захисту іноземним громадянам в Україні є їх визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Порядок регулювання суспільних відносин у сфері визнання особи біженцем, особою, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, втрати та позбавлення цього статусу, встановлення правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового захисту і яким надано тимчасовий захист в Україні, визначено Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 року № 3671-VI (далі – Закон) [1].

Процедура надання особі статусу біженця регулюється Законом №3671-VI та Правилами розгляду заяв та оформлення документів, необхідних для вирішення питання про

визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, втрату і позбавлення статусу біженця та додаткового захисту і скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту (далі – Правила), затвердженими Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.09.2011 року № 649 [2].

Метою статті є дослідження положень національного законодавства з питань біженців, зокрема норм, які закріплюють таку стадію, як розгляд заяви про надання особі статусу біженця, через особливості оцінки критеріїв такої заяви.

Однією зі стадій процедури отримання особою статусу біженця є Порядок розгляду заяви після прийняття рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, у відповідності до ст. 9 Закону.

Згідно з ч. 1 ст. 9 Закону розгляд заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, протягом двох місяців з дня прийняття рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Строк розгляду може бути продовжено, але не більш як до трьох місяців.

Відповідно до ч. 2 вище вказаної статті, після прийняття рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, працівником центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, проводяться співбесіди із заявником або його законним представником, які мають на меті виявити додаткову інформацію, необхідну для оцінки справжності фактів, повідомлених заявником або його законним представником під час подання заяви [1]. Співбесіда проводиться з дотриманням правил, встановлених частинами 2 та 3 ст. 8 та 3 та 4 ст. 9 Закону [2].

Так, у ч. 2 ст. 8 Закону йдеться про те, що «під час розгляду заяви про визнання біженцем за бажанням заявника участь у попередньому розгляді заяви про визнання біженцем бере адвокат. Призначення адвоката для надання правової допомоги заявникові здійснюється у встановленому порядку», проте ким встановлюється цей порядок, у Законі не уточнюється [3, с. 55].

Згідно з ч. 6 ст. 9 Закону центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, спільно з органами Служби безпеки України проводить перевірку обставин, за наявності яких заявника не може бути визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, відповідно до абзаців другого – четвертого частини 6 ст. 6 Закону.

Не може бути визнана біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, у відповідності до ст. 6 Закону, особа:

- яка вчинила злочин проти миру, воєнний злочин або злочин проти людства і людяності, як їх визначено у міжнародному праві;

- яка вчинила злочин неpolitичного характеру за межами України до прибуття в Україну з метою бути визнаною біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, якщо таке діяння відповідно до Кримінального кодексу України належить до тяжких або особливо тяжких злочинів;

- яка винна у вчиненні дій, що суперечать меті та принципам Організації Об'єднаних Націй;

- стосовно якої встановлено, що умови, передбачені пунктами 1 чи 13 частини першої статті 1 цього Закону, відсутні;

- яка до прибуття в Україну була визнана в іншій країні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;

- яка до прибуття в Україну з наміром бути визнаною біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, перебувала у третій безпечній країні [4].

Одним із пунктів Правил є підготовка письмового висновку щодо визнання або відмови у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, уповноваженою посадовою особою територіального органу ДМС. Висновок складається за результатом оцінки заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, згідно підпункту «е» п. 5.1 розділу V Правил, що кореспондується із частиною одинадцятою статті 9 Закону.

Оцінка заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, здійснюється на індивідуальній основі [2]. Така норма повною мірою відповідає міжнародним стандартам захисту прав біженців у відповідності до положення Статуту УВКБ ООН, яке зазначає, що при процедурі визначення осіб як біженців повинен використовуватися індивідуальний підхід, тобто окремо має розглядатися заява кожної особи, яка клопоче про визнання її біженцем.

Однак масові потоки біженців в Африці у 60-ті роки ХХ ст. зумовили необхідність нового групового підходу до визначення вищезгаданого статусу. За тих умов було практично неможливо перевіряти кожному окрему людину у групі, щоб установити, чи має вона обґрунтовані побоювання

переслідування. Тому вихід було знайдено у застосуванні методу, відомого як групове визначення статусу біженців за принципом «prima facie». Ці групи розглядалися як групи біженців з урахуванням тих обставин, що призвели до їх виїзду з країни походження. Окремі члени груп вважалися біженцями за принципом «prima facie». Цей метод визначення незабаром став звичною практикою, особливо у тих ситуаціях, коли вимагалось вживання термінових заходів. Він передбачає більш гнучке застосування поняття «біженець», що базується на об'єктивних умовах у країні походження, що призвели до втечі біженця, а не на перевірці окремих осіб [5, с. 256]. Хоча він і суперечить положенням Статуту УВКБ, але це – вимушений захід у випадку раптово виниклих масових потоків біженців.

Крім здійснення індивідуальної основи, оцінка заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, охоплює вивчення наявних відомостей про: всі відповідні факти, що стосуються країни походження на момент прийняття рішення щодо заяви, у тому числі закони і інші нормативно-правові акти країни походження заявника і порядок їх застосування [2].

За таких обставин, підтвердження обґрунтованості побоювань переслідування (через інформацію про можливість таких переслідувань у країні походження біженця) можуть отримуватися від особи, яка шукає статусу біженця, та незалежно від неї – з різних достовірних джерел інформації, наприклад, із резолюцій Ради Безпеки ООН, документів і повідомлень Міністерства закордонних справ України, інформації, зібраної та проаналізованої Державною міграційною службою України, Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, Правил розгляду заяв та оформлення документів, необхідних для вирішення питання про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, втрату і позбавлення статусу біженця та додаткового захисту і скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 вересня 2011 року №649, інших міжнародних, державних та неурядових організацій, із публікацій у засобах масової інформації, а також з інформаційних носіїв, які розповсюджуються Регіональним представництвом Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців у Білорусі, Молдові, Україні. Для повноти встановлення обставин у таких справах, як правило, слід використовувати більш ніж одне джерело інформації про країну походження.

Тобто, ненадання документального доказу усних тверджень не повинно бути перешкодою у прийнятті об'єктивного рішення щодо статусу біженця та особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, з урахуванням принципу офіційності, якщо такі твердження збігаються з відомими фактами та загальна правдоподібність яких є достатньою.

Крім цього, залежно від певних обставин отримання і надання документів, які можуть бути доказом наявності умов для визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, особою, котра звертається за встановленням статусу біженця, може бути взагалі неможливим, тому така обставина не є підставою для визнання відсутності умов, за наявності яких надається статус біженця або визнання особи такою, що потребує додаткового захисту [6].

Наступним етапом оцінки заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту є вивчення наявних відомостей про відповідні твердження і документи, представлені заявником [2].

Відповідно до пунктів 45, 66 Керівництва з процедур і критеріїв визначення статусу біженця Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (далі – Керівництво УВКБ ООН), для того, щоб вважатися біженцем, особа, яка клопоче про отримання статусу біженця, повинна

вказати переконливу причину, чому вона особисто побоюється стати жертвою переслідування, надати свідчення повністю обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за конвенційними ознаками [6].

Згідно з ч. 2 ст. 13 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» особа, яка звернулася за наданням статусу біженця чи додаткового захисту і стосовно якої прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, зобов'язана подати відповідному органу міграційної служби відомості, необхідні для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту [1].

Виходячи зі змісту Позиції УВКБ ООН «Про обов'язки та стандарти доказування у заявах біженців» 1998 року, факти у підтвердження заяв біженців визначаються шляхом надання підтвердження або доказів викладеного. Докази можуть бути як усні, так і документальні. Загальними правовими принципами доказового права, обов'язок доказу покладається на особу, яка висловлює це твердження.

Таким чином, у заяві про надання статусу біженця заявник повинен довести достовірність своїх тверджень і точність фактів, на яких ґрунтується його заява. Заявник повинен переконати посадову особу органу міграційної служби у правдивості своїх фактичних тверджень.

Відповідно до пункту 195 Керівництва УВКБ ООН у кожному окремому випадку всі необхідні факти повинні бути надані насамперед самим заявником, і тільки після цього особа, уповноважена здійснювати процедуру надання статусу біженця (перевіряючий), повинна оцінити всі твердження і достовірність переконань заявника.

Вказані факти можуть розглядатися як відмова у захисті країни громадянської належності. Термін «не бажає» відноситься до тих біженців, які відмовляються прийняти захист уряду країни своєї громадянської належності. Його значення розкривається фразою «внаслідок таких побоювань». Коли особа бажає скористатись захистом своєї країни, таке бажання, як правило, неспівставне з твердженням, що вона перебуває за межами своєї країни «у силу цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань». У будь-якому випадку, якщо приймається захист з боку своєї країни і немає ніяких підстав для відмови з причини цілком обґрунтованих побоювань від цього захисту, дана особа не потребує міжнародного захисту і не є біженцем [7].

Аналізуючи умови, передбачені п. 1 ст. 1 Закону № 3671, беручи до уваги роз'яснення, надані Вищим адміністративним судом України у п. 22 Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України від 25.06.2009 року №1 (зі змінами та доповненнями), згідно з Конвенцією про статус біженців 1951 року [8] і Протоколом щодо статусу біженців 1967 року [9] поняття «біженець» включає у себе чотири основні підстави, за наявності яких особі може бути надано статус біженця.

Такими підставами є: 1) знаходження особи за межами країни своєї національної належності або, якщо особа не має визначеного громадянства, за межами країни свого колишнього місця проживання; 2) наявність обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань; 3) побоювання стати жертвою переслідування повинно бути пов'язане з ознаками, які вказані у Конвенції про статус біженців, а саме: а) расової належності; б) релігії; в) національності (громадянства); г) належності до певної соціальної групи; д) політичних поглядів; 4) неможливістю або небажанням особи користуватися захистом країни походження внаслідок таких побоювань.

Під час вирішення питання щодо надання статусу біженця повинні враховуватися всі чотири підстави. Немає значення, чи склалися обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідування за однією з наведених ознак чи за декількома.

Крім того, при розгляді зазначених справ слід урахувувати, що обґрунтоване побоювання стати жертвою переслідувань є визначальним у переліку критеріїв щодо визначення біженця. Цей критерій складається із суб'єктивної та об'єктивної сторін.

Суб'єктивна сторона полягає у наявності в особі зазначеного побоювання. Побоювання є оціночним судженням, яке свідчить про психологічну оцінку особою ситуації, що склалася навколо неї. Під впливом цієї суб'єктивної оцінки особа вирішила покинути країну і стала біженцем, а тому з'ясування суб'єктивних обставин є першочерговим завданням судів під час вирішення таких спорів.

Суб'єктивна оцінка залежить від особистості, і те, що для однієї особи є нормою, для іншої може бути нестерпним. Побоювання ґрунтується не тільки на тому, що особа постраждала особисто від дій, які змусили її покинути країну, тобто ці побоювання можуть впливати не з власного досвіду біженця, а з досвіду інших людей (рідних, друзів та інших членів тієї ж расової або соціальної групи тощо).

Об'єктивна сторона пов'язана з наявністю обґрунтованого побоювання переслідування і означає наявність фактичних доказів того, що ці побоювання є реальними.

Ситуація у країні походження при визнанні статусу біженця є доказом того, що суб'єктивні побоювання стати жертвою переслідування є цілком обґрунтованими, тобто підкріплюються об'єктивним положенням у країні та історією, яка відбулася особисто із заявником [10].

Таке цілком обґрунтоване побоювання повинно існувати під час звернення та вирішення питання про надання статусу біженця, незалежно від того, хто є суб'єктом переслідування, – державні органи чи ні. Підпункт 2 пункту «А» статті 1 Конвенції про статус біженців 1951 року не зазначає, що такі дії повинні бути здійснені державною владою. Тобто таке переслідування може бути результатом діяльності осіб, які не контролюються органами державної влади і від яких держава не в змозі захистити громадян та інших осіб, що перебувають на її території [4].

Ситуація виникнення цілком обґрунтованих побоювань переслідування може скластися як під час знаходження людини у країні свого походження (у цьому випадку особа залишає країну у пошуках притулку), так і під час знаходження людини в Україні, через деякий час після від'їзду з країни походження (тобто, ситуація в країні походження змінилася після від'їзду, породжуючи серйозну небезпеку для заявника), або може ґрунтуватися на діях самого заявника після його від'їзду, коли повернення до країни походження стає небезпечним. Таке цілком обґрунтоване побоювання повинно бути на цей час.

Разом із цим судам варто зважати на те, що значна тривалість проміжків часу між виїздом з країни громадянської належності, прибуттям в Україну та часом звернення із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, в окремих випадках може свідчити про відсутність в особі обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань. При цьому мотив звернення з вищезгаданою заявою може бути іншим, зокрема уникнення притягнення до кримінальної відповідальності за вчинені у країні громадянської належності злочини [10].

Повертаючись до оцінки заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту важливим етапом є вивчення інформації про те, що заявник був або може стати об'єктом переслідування чи об'єктом завдання серйозної шкоди [2].

Тобто, особа може залишити територію країни своєї національної належності як внаслідок наявних у неї обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань, так і з інших причин, і навіть до моменту виникнення у неї таких побоювань. Отже, немає перешкод для визнання біженцем особи, в якій обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань виникли під час її перебування за кордоном, і є причиною небажання повертатися у свою

країну. У практиці не рідкими є випадки, коли особа певний час проживала в іноземній країні, проте не відчувала побоювань переслідування у країні походження. Такі побоювання можуть виникнути і тоді, коли особа вже знаходилася за кордоном, через об'єктивні обставини у країні походження. Основою для таких побоювань можуть стати радикальні соціально-політичні зміни в країні походження, які становлять небезпеку для шукача притулку у разі його повернення до такої країни.

Крім того, острах переслідувань може виникнути в особи і через діяльність, якою вона займалася, знаходячись за кордоном. Особи, які опинились у такій ситуації, називаються «біженці на місці» («sur place»).

Цілоком обгрунтовані побоювання заявника стати жертвою переслідувань повинні відноситись саме до країни його походження. До тих пір, доки у нього немає побоювань відносно країни походження, то можливо очікувати, що він скористається захистом з боку цієї країни. У цьому випадку особа не потребує міжнародного захисту, і тому не є біженцем. Побоювання переслідувань не повинно обов'язково поширюватися на всю територію країни громадянської належності біженця. Так, у випадку міжетнічних зіткнень або інших серйозних безладів, притягнених до обставин громадянської війни, переслідування конкретної етнічної або національної групи можуть обмежуватись лише частиною території цієї країни. У таких випадках особі не повинно бути відмовлено у статусі біженця тільки через те, що вона могла знайти притулок в іншій частині цієї ж країни, якщо, з врахуванням обставин, від неї не реально було б очікувати цього.

У випадку з біженцями без громадянства питання користування захистом країни попереднього місця проживання, звичайно не виникає [5, с. 46].

Крім цього, оцінка заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, включає у себе особисті дані і обставини заявника, включаючи інформацію про те, що заявник був чи може стати об'єктом переслідування чи йому може бути завдано серйозної шкоди.

Той факт, що заявник вже був об'єктом переслідувань або йому було завдано серйозної шкоди, наявність прямих загроз такого переслідування або такої шкоди є важливим показником цілоком обгрунтованих побоювань заявни-

ка стати жертвою переслідування або реального ризику отримати серйозну шкоду [2].

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що оцінка заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, включає у себе визначені законодавством критерії та здійснюється на індивідуальній основі, що повною мірою відповідає міжнародним стандартам захисту прав біженців. Крім цього, поняття «біженець» охоплює чотири основні підстави, за наявності яких особі може бути надано статус біженця, серед яких визначальним є обгрунтоване побоювання особи стати жертвою переслідувань. Таке цілоком обгрунтоване побоювання повинно існувати під час звернення та вирішення питання про надання статусу біженця, хоча ситуація виникнення цілоком обгрунтованих побоювань переслідування може скластися як під час знаходження людини у країні свого походження, так і під час її знаходження за межами країни. Також достовірність та точність наявних відомостей про відповідні твердження і документи, представлені заявником повинні надаватися та доводитися ним особисто, і тільки після цього особа, уповноважена здійснювати процедуру надання статусу біженця (перевіряючий), повинна оцінити всі твердження і достовірність переконань заявника, що відповідає пункту 195 Керівництва УВКБ ООН. Ще одним важливим критерієм оцінки заяви є вивчення інформації про те, що заявник був або може стати об'єктом переслідування чи об'єктом завдання серйозної шкоди. У цьому випадку можемо зробити висновки, що особа може залишити територію країни своєї національної належності як внаслідок наявних у неї обгрунтованих побоювань, так і з інших причин, і навіть до моменту виникнення у неї таких побоювань. Отже, немає перешкод для визнання біженцем особи, в якій обгрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань виникли під час її перебування закордоном, і є причиною небажання повертатися у свою країну. Особи, які опинились у такій ситуації, називаються «біженці на місці». Основним моментом залишається те, що цілоком обгрунтовані побоювання заявника стати жертвою переслідувань повинні відноситись саме до країни його походження та поширюватися на всю територію країни чи окрему її частину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 16. Ст. 146.
2. Правила розгляду заяв та оформлення документів, необхідних для вирішення питання про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, втрату і позбавлення статусу біженця та додаткового захисту і скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.09.2011 р. № 649. Офіційний вісник України. 2011. № 81. Ст. 87.
3. Коваль В. Адміністративно-правові проблеми надання статусу біженця в Україні. Вісник Вищого адміністративного суду України. 2012. № 4. С. 50-56.
4. Постанова Львівського окружного адміністративного суду України від 05.01.2015 р. // База даних «Єдиного державного реєстру судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42338734>.
5. Гудвин-Гилл Г. С. Статус беженца в международном праве. Москва: ЮНИТИ, 1997. 647 с.
6. Постанова Вищого адміністративного суду України від 28.10.2015 р. // База даних «Єдиного державного реєстру судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53117371>.
7. Постанова Київського апеляційного адміністративного суду України від 15.09.2014 р. // База даних «Єдиного державного реєстру судових рішень». URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/40535385>.
8. Конвенція про статус біженців від 28.07.1951 р. // База даних «Законодавства України». URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_011.
9. Протокол щодо статусу біженців від 1967 р. // База даних «Законодавства України». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_363.
10. Про судову практику розгляду спорів щодо статусу біженця та особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, примусового повернення і примусового видворення іноземця чи особи без громадянства з України та спорів, пов'язаних із перебуванням іноземця та особи без громадянства в Україні: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 25.06.2009 р. № 1. Вісник Вищого адміністративного суду України. 2009. № 3. Ст. 106.